

Застосування лекцій при викладанні дисциплін шкільного компонента в коледжах

Розглянуто особливості використання лекцій як методу організації навчального процесу в коледжах. Особливу увагу звернуто на лекції інформаційного характеру. Досліджено типову структуру, а також основні вимоги до організації лекцій такого типу. Проаналізовано також вимоги до проблемних лекцій.

Ключові слова: коледж, освітній процес, дидактика, лекція.

Kharuk L. M. Application of Lectures in Teaching of School Subjects in Colleges.

The article deals with the features of the use of lectures as a method of organizing the educational process in colleges. Special attention is paid to lectures of informational character. The typical structure, as well as the basic requirements for the organization of lectures of this type, are investigated. Requirements for problem lectures are also analyzed.

Key words: college, educational process, didactics, lecture.

Постановка проблеми та її значення. Суттєвою особливістю навчального процесу в коледжах є наявність у їхніх програмах циклу шкільних дисциплін, хоч самі навчальні заклади цього типу належать до вищих. Останнє зумовлює певні особливості організації навчального процесу, зокрема широке використання лекцій як виду занять. Це потребує відповідної методичної підготовки викладачів коледжів та адаптації змісту шкільного компонента до вимог вищого навчального закладу.

Аналіз досліджень. Проблематику застосування лекцій у навчальному процесі порушувала ціла низка авторів. Відзначимо хоча б авторів поширених підручників з педагогіки А. Кузьмінського [2] і М. Фіцулу [5], посібник із форм організації навчального процесу Н. Мачинської та С. Стельмах [3]. Однак у їхніх роботах зроблено акцент на класичній вищій школі – тобто закладах університетського типу, де дисципліни шкільного компонента не викладаються. Значний інтерес становлять також статті, присвячені сучасним методам читання лекцій, наприклад, Т. Головачука [1], В. Нагорного (зі співавторами) [4].

Формулювання мети та завдань статті. Автор має на меті на основі публікацій та власного практичного досвіду визначити особливості застосування лекцій при викладанні дисциплін шкільного компонента в коледжах, розглянути основні різновиди лекційних занять та вимоги до їх організації.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти, що проводиться у коледжах через систему науково-методичних, педагогічних, навчально-виховних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь, інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. Основними нормативними документами, що регламентують навчання студентів за конкретною спеціальністю, є навчальний план і робочий навчальний план, програми навчальних дисциплін, робочі програми, графік-календар навчального процесу та розклад занять. Види навчальних занять визначаються програмами (робочими програмами) навчальних дисциплін. Одним з основних видів навчальних занять є лекція.

Сучасна дидактична думка вимагає збагачення класичної лекції нетрадиційними прийомами і способами, тому що вона спрямована на просте інформування тих, хто навчається, надання їм готових знань шляхом монологічної форми спілкування. Тому доцільним

видається зменшення кількості класичних інформаційних лекцій у робочих програмах. Але незалежно від цього вони посідають суттєве місце у навчальному процесі на всіх рівнях освіти. У зв'язку з цим від педагогічних працівників вимагається творче ставлення до них. Лекція, яка відповідає сучасним дидактичним і виховним завданням, повинна формувати інтерес і прагнення до навчальної діяльності (тобто сприяти формуванню мотивації навчально-пізнавальної діяльності), сприяти обміну знаннями, досвідом і почуттями [1, с. 405]. Це можливо шляхом використання певних прийомів і способів активізації класичних лекцій, які ми проаналізуємо нижче.

Основна мета лекції – надати студентам систематизовані основи наукових знань та практичного досвіду з навчальної дисципліни, розкрити стан і перспективи розвитку конкретної галузі науки й техніки, зосередити увагу на найбільш складних і вузлових питаннях навчального матеріалу [5, с. 164]. Лекція повинна мати проблемний характер, стимулювати активну пізнавальну діяльність тих, хто навчається, сприяти формуванню в них творчого мислення.

Лекції не можуть повністю вичерпати зміст навчальної дисципліни. Тому час, що на них відведений, залежно від призначення і ролі дисципліни, як правило, не повинен перевищувати 50 % її загального обсягу [3, с. 29]. Разом з тим лекції є найважливішим видом навчальних занять. У лекціях розкриваються фундаментальні питання навчальної дисципліни і визначається зміст усіх інших видів навчальних занять і самостійної роботи.

Основні вимоги до лекції інформаційного характеру можна сформулювати так:

– науковість – відповідність усіх аспектів лекції сучасному стану науки, що вивчається, досягненням у галузі психології і педагогіки;

– об'єднання двох основ – освітньої та виховної, що створює методологічний центр лекції, який пов'язує окремі ланки й елементи лекції у струнку єдине ціле;

– інформативність – насиченість лекції певним обсягом наукової інформації, яка відібрана у контексті майбутньої професійної діяльності фахівця та відповідно до цільової установки і змісту робочої навчальної програми дисципліни;

– інтенсифікація пізнавальної діяльності студентів, що забезпечує активну роботу кожного з них, свідоме, критичне сприйняття навчального матеріалу;

– логічна стрункість, розмірність, слухність і аргументованість, що забезпечуються яскравими, переконливими прикладами та демонстраціями;

– чітка структура і логіка розкриття послідовно викладених питань, методична обробка, тобто виділення головних думок і положень, підкреслення висновків;

– доступність лекції для сприйняття аудиторією: зміст і форми викладення матеріалу повинні відповідати рівневі розвитку, запасові знань і уявлень студентів, які вони набули в ході освоєння цієї та інших дисциплін. Проте доступність лекції не може досягатися шляхом зниження наукового рівня викладання;

– наочність, яка забезпечується демонстраціями експериментів, раціональним використанням навчальних наочних посібників, технічних засобів навчання (наприклад, комп'ютера у поєднанні з мультимедійним проектором);

– контакт лектора з аудиторією – використання перервного чи безперервного зворотного зв'язку, що дозволяє хоча б приблизно оцінити сприйняття аудиторією наукових відомостей, щоб за потреби внести відповідні корективи у викладання;

– чітка та ясна мова, витриманий стиль і манера поведінки викладача, раціональне використання основних положень ораторського мистецтва, вільне володіння матеріалом лекції без зайвої прив'язки до конспекту [2, с. 237–238].

Структура лекції визначається її змістом і видом. Спираючись на досвід педагогічної діяльності, можна зробити деякі загальні рекомендації щодо її структури.

Лекція починається з короткого вступу, у якому повідомляється її тема, цільова настанова і план. Тут же дається коротка характеристика рекомендованої навчальної літератури.

В основній частині лекції при викладенні чергового питання плану доцільно формулювати проблему, що розглядається, встановлювати, залишаючись у рамках розумного, її зв'язок із раніше вивченим матеріалом, навчальними дисциплінами і майбутньою діяльністю фахівця.

Розкриття питань лекції, як і її загального змісту, здійснюється шляхом раціонального поєднання методів індукції й дедукції, аналізу й синтезу, прийомів викладення матеріалу від часткового до загального або від загального до часткового. Вирішення цих питань залежить від ступеня розробки методологічних основ навчальної дисципліни у цілому, її окремих блоків і змістових модулів, цільових настанов навчального заняття, які впливають із вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, ступеня підготовленості студентів та цілої низки інших чинників. При цьому слід мати на увазі: лекція, як жоден інший вид занять, покликана формувати у студентів здатність до абстрактного мислення, що є обов'язковою умовою підготовки студентів у вищих навчальних закладах [5, с. 166].

Лекція закінчується, як правило, формулюванням стислих висновків по матеріалу, що розглядався, викладенням рекомендацій на самостійну роботу, якщо вони не були дані раніше, у ході лекції, і відповідями викладача на запитання студентів.

Сьогодні намітилася тенденція використання нових технологій навчання, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність студентів. У зв'язку з цим поряд

із традиційними лекціями інформаційного виду застосовуються проблемні, лекції-візуалізації, лекції удвох, лекції з попередньо запланованими помилками, лекції – прес-конференції, оглядово-установчі, лекція-бесіда чи «діалог з аудиторією», лекція-аналіз конкретної ситуації, лекція з використанням техніки зворотного зв'язку, лекція-консультація тощо [4, с. 187]. Їх структура і зміст можуть відрізнятися, однак далеко не всі з цих різновидів доцільно використовувати у викладанні дисциплін шкільного компонента. На нашу думку, найбільш придатною з перелічених різновидів є проблемна лекція.

Проблемна лекція, на відміну від інформаційної, призначена не стільки для повідомлення студентам навчальної інформації у вигляді готових знань, скільки для залучення їх у спільну творчу роботу з викладачем. У цьому випадку студент не просто відпрацьовує навчальний матеріал, а ніби відкриває для себе невідомі для нього наукові знання. Це активізує його мислення, формує особистісне ставлення до явищ, процесів, подій, які вивчаються.

На проблемній лекції викладач створює попередньо заплановані проблемні ситуації. Студенти змушені «добувати» відповіді, тобто шукати знання та шляхи їх застосування серед тих, які їм ще не відомі. За допомогою методичних прийомів викладач спонукає аудиторію до сумісного обговорення, дискусії у формі живого діалогу протягом лекції або внутрішнього діалогу (студент для себе ставить питання, дає відповідь на нього).

Як правило, проблемна лекція складається з таких частин:

- отримання вихідних даних для формулювання проблемної ситуації;
- формулювання та роз'яснення проблемної ситуації;
- визначення загального напрямку пошуку рішення та розбивки проблеми на підпроблеми;
- вирішення проблемної ситуації на основі висунутих гіпотез;
- аналіз одержаних даних та встановлення зв'язків із практикою [5, с. 167].

Значення проблемної лекції полягає не тільки в тому, що вона активізує пізнавальну діяльність студентів, але й у тому, що мотивує їх творчу діяльність.

Висновки. Застосування у навчальному процесі нових методів та форм проведення занять вимагає суттєвої перебудови всієї традиційної педагогічної технології, а самі заняття стають у ряді випадків настільки специфічними, що перестають бути власне лекціями у їх класичному розумінні.

Використання лекцій під час викладання дисциплін шкільного компонента у коледжах потребує від педагога врахування особливостей сприйняття студентів, які за віком належать ще до старшої школи. Досвід показує, що поряд зі звичайними лекціями інформаційного характеру в коледжі цілком можна застосовувати проблемні лекції. Це сприяє формуванню у студентів навичок абстрактного мислення, розвитку ініціативності та інших якостей, необхідних для формування загальноосвітніх і фахових компетенцій.

Література

1. Головачук Т. І. Інноваційний підхід при проведенні лекційного заняття. *Вісн. Чернівець. торговельно-економіч. ін-ту. Економічні науки*. 2011. Вип. 2 (1). С. 405–410.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 488 с.
3. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навч.-метод. посіб. Львів: ЛДУВС, 2012. 180 с.
4. Нагорний В. В., Нагорна Н. О., Сінченко Д. М. Інтерактивна лекція як сучасна форма викладання дисципліни у вищій школі. *Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 15 лютого – 24 березня 2016. Житомир: КВНЗ «Житомир. базовий фармацевт. коледж ім. Г. С. Протасевича», 2016. С. 187–189.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: Академвидав, 2010. 456 с.